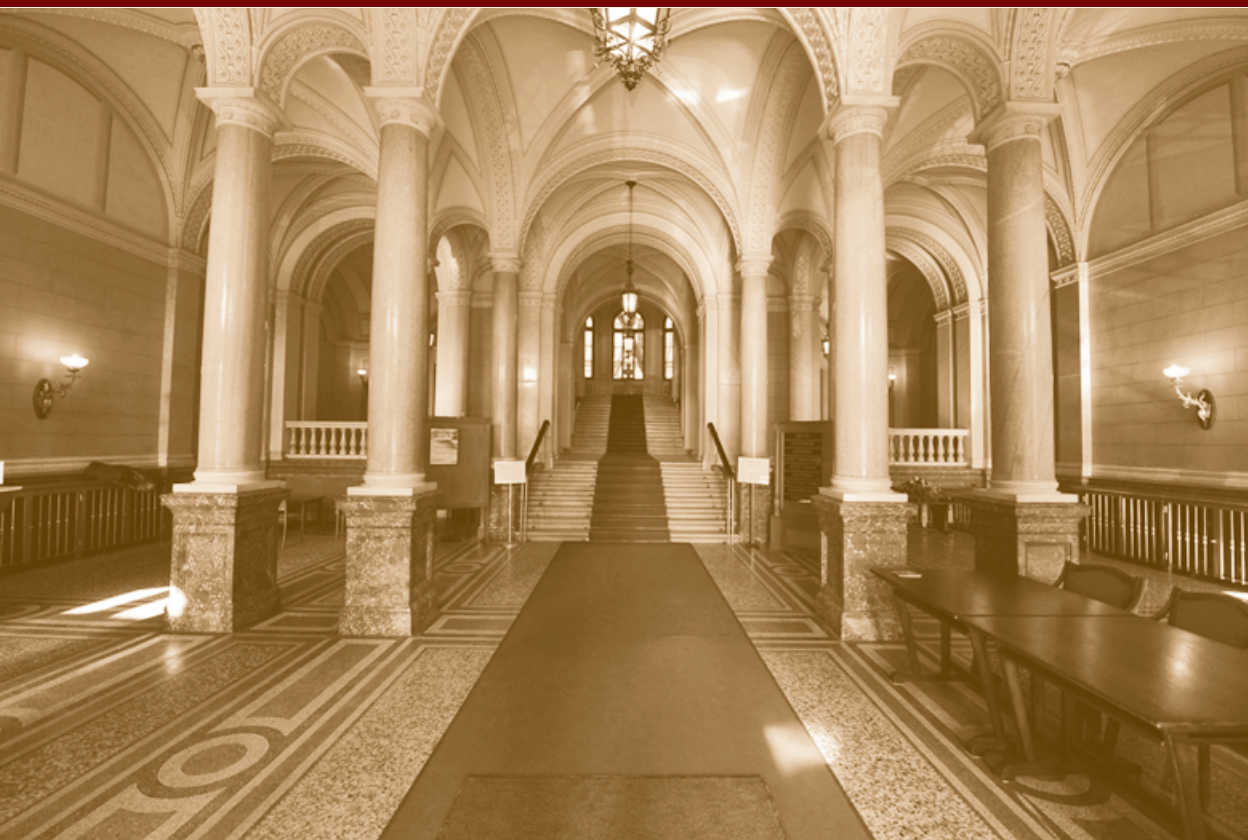




# A NEMZET MINT TUDOMÁNYOS KÖZÖSSÉG



*Húszéves a Magyar Tudományos Akadémia  
Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága  
1996–2016*

# A NEMZET MINT TUDOMÁNYOS KÖZÖSSÉG

*Húszéves a Magyar Tudományos Akadémia  
Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága  
1996–2016*



MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság  
Budapest, 2016

*Szerkesztette*  
Fedinec Csilla

*Lektorálta*  
Kocsis Károly és Szarka László

*Minden jog fenntartva.*

Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás az MTA MTK EB írásbeli hozzájárulásához van kötve.

© MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, 2016

© Szerzők, 2016

ISBN 978-963-508-818-8

# Tartalom

Előszó	5
A KÜLHONI MAGYAR KÖZÖSSÉGEK FELSŐOKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS INTEGRÁLÁSA A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN	
<b>A határon túli magyar oktatás, kultúra és tudományosság magyarországi támogatása az 1990-es években</b>	13
<i>Kálóczy Katalin – Kulcsár-Szabó Enikő</i>	
1. Az oktatási tárca feladatvállalása	13
2. A Határon Túli Magyar Ösztöndíj Tanács	16
3. Felsőoktatási intézmények a határon túl	18
4. A kultúra támogatása	24
A KÜLHONI MAGYAR TUDOMÁNYOSSÁG A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA RENDSZERÉBEN	
<b>A kisebbségi magyar tudományosság az MTA tudománypolitikájában</b>	35
<i>Tarnóczy Mariann</i>	
1. A külföldi magyar tudományosság akadémiai intézményesülése	35
2. A Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság létrehozása	38
3. A Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság tevékenysége	40
4. Az akadémiai támogatások pályázati keretei	51
<b>A Domus Ösztöndíj Program</b>	57
<i>Tibori Timea</i>	
1. Az ösztöndíjprogram működése	57
2. Értékvizsgálatok a Domus rendszerben	62
3. Pályázók, pályázatok, pénzügyi keretek	65
<b>A magyar tudományosság fogalmának változatai művelőik szerint.</b>	
Tanulságok a fókuszcsoportos beszélgetések alapján	69
<i>Papp Z. Attila</i>	
1. Elméleti-módszertani keretek	69
2. A magyar tudományosság koncepciói regionálisan	70
3. A kisebbségi tudományosság koncepcióinak Kárpát-medencei rendszere	90
NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEK A MAGYARORSZÁGGAL SZOMSZÉDOS ORSZÁGOK TUDOMÁNYPOLITIKÁJÁBAN	
<b>A szlovákiai tudományosság és a kisebbségek</b>	97
<i>Simon Attila</i>	
1. Szlovák kisebbségi közösségek kialakulása	97
2. A Szlovák Tudományos Akadémia szerepe a határon túli szlovákság tudományos életében	99
3. A Szlovákia határain kívüli szlovák tudományosság és annak támogatása	103
4. A Szlovákiában élő nemzeti kisebbségekre irányuló kutatási programok	106

<b>Kisebbségek az ukrán tudományosságban</b>	114
<i>Csernicskó István – Fedinec Csilla</i>	
1. Ukrán közösségek (a mai) Ukrajnán kívül	114
2. Ukrajna akadémiai struktúrája	117
3. A határon túli ukránokra vonatkozó programok és kutatások	120
4. A határon túli ukránok intézményei, szervezetei	126
<b>A határon túli románok és a romániai nemzeti kisebbségek a romániai tudományosságban</b>	128
<i>Novák Csaba Zoltán</i>	
1. Határon túli románok	128
2. Nemzeti kisebbségek Romániában	133
3. A határon túli románok kutatása	134
4. A romániai kisebbségkutatás	138
<b>A szerbiai tudományosság és a kisebbségkutatás</b>	142
<i>Szerbhorváth György</i>	
1. Szerbek és kisebbségek	142
2. Oktatás és tudomány Szerbiában	146
3. A környező országokkal való kapcsolatok, viták	152
4. Kísérlet a szerb akadémia megújítására	154
<b>Horvátország tudományos és kulturális kapcsolatai a határon kívüli horvátsággal</b>	157
<i>Hornyák Árpád</i>	
1. Horvát nemzeti kisebbségek és diaszpórák a világban	157
2. A határon túli horvátsággal kapcsolatot tartó nem állami szervezetek	160
3. A határon túli horvát tudományosság és kultúra horvátországi támogatása	162
4. A határon túli horvátok kutatása és horvát tudományos műhelyek a világban	165
<b>Szlovénia és a határon túli szlovén tudományosság</b>	170
<i>Kovács Attila</i>	
1. Történelmi-demográfia háttér	170
2. Akadémiai és egyéb intézmények	172
3. Határon túli szlovén tudományos intézmények	174
4. A határon túli szlovén tudományosság támogatása	177
<b>KRONOLÓGIA</b>	
Az MTA határon túli magyar tudományosság programja évszámokban	185

# Kisebbségek az ukrán tudományosságban

Csernicskó István\* – Fedinec Csilla\*\*

Az 1991-ben függetlenné vált Ukrajna az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaságnak a széthulló Szovjetunió belüli kialakult területét örökölte meg.<sup>1</sup> A valódi államiságot csupán a huszadik század végére elnyerő ukrán nemzet más nemzetfejlődési fokozatokon ment át, mint Európa nemzetállamainak többsége. A mai Ukrainán kívül élő ukrán nemzetiségűek helyzete, országban belüli megítélése sem olyan, mint például a Magyarország határain túl élő magyar közösségeké. Magyar szempontból meghatározó kérdés a határok erőszakos áthelyezésével keletkezett magyar kisebbségi közösségek kérdése, ukrán szempontból pedig a szovjet időszak egyetlen pozitív örökségének tekintik, hogy a határok megvonásával minden korábbi elképzelésnél nagyobb területet rendelt az ukrán szocialista tagköztársaság fennhatósága alá.

Az etnikai hovatartozás alapján kisebbségi csoportokat országban belül kisebbségeknek, a határokon kívül, függetlenül keletkezésük mikéntjétől, diaszpóráként definiálja az ukrán tudományosság.

## 1. Ukrán közösségek (a mai) Ukrainán kívül

Pontos adatokkal nem rendelkezünk a határokon kívüli ukránok számáról (s mint-hogy a szuverén Ukrainában 2001-ben szervezték az első és mindeddig egyetlen népszámlálást, az országban belüli jelenlegi demográfiai állapotokról sincsenek megbízható adatai a társadalomkutatóknak). Ukrajna Külügyminisztériumának becslése ezt a számot 12 és 20 millió közé teszi.<sup>2</sup> Az Ukrajna Nemzeti Tudományos Akadémiájának Földrajztudományi Kutatóintézete, valamint a Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Intézete közötti együttműködés keretében megjelent *Ukraine in Maps* című kiadvány (2008) 7–8 millió főre becsüli a határokon túl élő ukránok számát.<sup>3</sup> Más kutatók szerint a világban élő 46,2 milliónyi ukrán közül 37,5 millió (kb. 81%) otthona Ukrainában van; az országhatárokon kívül élők között megközelítőleg 4,5 millió az egykori Szovjetunió utódállá-

\* II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (Beregszász), Pannon Egyetem (Veszprém)

\*\* MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet (Budapest)

<sup>1</sup> Smolyi, Valerii: Specific features of historical evolution. In: Károly Kocsis – Leonid Rudenko – Ferenc Schweitzer (eds.): *Ukraine in Maps*. Kyiv–Budapest, 2008, 19–24.

<sup>2</sup> <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/ukrainians-abroad> (2015.11.17.); <http://mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/otr> (2015-11-17)

<sup>3</sup> Bochkov'ska, Alla – Kocsis, Károly – Rudenko, Leonid: Ethnicity, Language and Religion. In: *Ukraine in Maps*, i. m., 57.

maiban, illetve 4,2 millió Ukrainától nyugati irányban él.<sup>4</sup> Az ukrán külügyi tárca szerint az Oroszországban élő ukrán kolónia a legnagyobb: a hivatalos statisztikák szerint 1,93 millió, a becslések szerint viszont 10 milliónál több ukrán él Ukrajna legnagyobb szomszédjának területén.<sup>5</sup> Ugyanakkor a Világbank szerint – ezzel a világban az ötödik helyet elfoglalva – több mint hat millióan vannak azok, akik a jelenlegi válságot megelőző bő két évtizedben munkavállalási céllal elhagyták az országot.<sup>6</sup> A jelenlegi válságidőszak állandósuló következményei még beláthatatlanok, ám az egyértelmű, hogy a drasztikus lakosságszökkenés tendenciája továbbra is negatív irányba mutat.

A határon túli ukrán közösségeket létrejöttük módja alapján az alábbiak szerint tipologizálhatjuk.

1. *Őshonos ukrán kisebbségek a mai államhatárokon kívül.* A huszadik század elején az ukrán etnikai tér két birodalom területe között oszlott meg: többségében a cári Oroszországhoz, kisebb részben az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozott. Később ezek a területek fokozatosan a Szovjetunióhoz kerültek. A független Ukrajnának a szovjet birodalom széthullását követő létrejöttével Európa egyik legnagyobb területű állama alakult ki. Ennek ellenére az őshonos ukrán etnikai tér néhány peremvidéke az ukrán állam határain kívül maradt (kisebbségben Lengyelországban, Szlovákiában, Romániában, túlnyomórészt a szomszédos posztszovjet köztársaságok, Oroszország, Moldova és Belarusz Ukrajnával szomszédos határvidékein).

2. *A szovjet telepítéspolitikája révén a posztszovjet államokban maradt ukrán (származású) csoportok.* A határon kívüli ukránok egy másik csoportja a Szovjetunió fennállása idején az adott szovjet tagköztársaság területére telepített „gyarmatosító”, vagy azok leszármazottja. Nyilvánvaló például, hogy a Kazahsztánban vagy a posztszovjet balti államokban élő több tízezres ukrán (származású) közösségek nem tartoznak az ukrán etnikai területhez. Oroszország ázsiai részén is jelentős számú ukrán él. Ezen ukrán nemzetiségű közösségek tagjai jelentős részben orosz anyanyelvűek, és az adott ország orosz anyanyelvű lakosságának számát növelik. A 2009-es népszámlálás adatai szerint például a Fehéroroszországban élő ukrán nemzetiségűeknek mindössze 29,2%-a vallotta magát ukrán anyanyelvűnek, miközben 61,2% orosz ajkúként határozta meg önmagát. A Lettországon élő, zömében orosz anyanyelvű ukránok közel 80%-a még a 2000-es évek elején sem rendelkezett lett állampolgársággal, mert nem sajátította el az állampolgárság megszerzéséhez szükséges államnyelvet.<sup>7</sup>

<sup>4</sup> Uo. 53.

<sup>5</sup> <http://mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/otr> (2015-11-17)

<sup>6</sup> Риндзак, Ольга: Чинники еміграції та проблеми інтеграції українських мігрантів за кордоном. *ScienceRise*, 2014, № 2. 138–142.

<sup>7</sup> <http://www.belstat.gov.by/perepis-naseleniya/> (2015-11-17)

3. *A tengerentúli politikai és gazdasági bevándorlók.* Már a tizenkilencedik és huszadik század fordulójától számos ukrán vándorolt gazdasági migránsként az amerikai kontinensre, ekkoriban elsősorban a mai Nyugat-Ukrajna területéről. A szovjet időszakban több hullámban hagyták el ukránok az országot politikai megfontolásokból, így elsősorban nemzeti érzelmű diaszpóra közösségeket létrehozva, ami meghatározó befolyással volt a körükben kialakuló tudományosság tartalmára is. A Szovjetunió széthullását követő években az ukrán bevándorlók-nak újabb hulláma érkezett Észak-Amerikába.

Kutatók kétmilliónál nagyobbra becsülik az Amerikai Egyesült Államok és Kanada ukrán származású lakosainak számát.<sup>8</sup> A kijevi külügyi tárca becslése szerint e két államban 2,7 millió ukrán származású él.<sup>9</sup> A dél-amerikai államokban élő ukrán (származásúak) számát a minisztérium 800 ezer főnél többre becsüli (Brazíliában 500 ezer, Argentínában 250 vagy 300 ezer, Paraguayban 10 vagy 12 ezer, Chilében 1 ezer fő).<sup>10</sup>

4. *Európa államaiban ideiglenesen vagy végleg letelepedett gazdasági bevándorlók.* Nyugat-Európában is élnek politikai menekültek, illetve leszármazottaik, azonban ezekben az országokban élő ukránok elsősorban gazdasági bevándorlók. A huszadik század elejének sikertelen függetlenségi törekvései, az oroszországi bolsevik fordulat és Szovjet-Ukrajna megalakulása több ezres ukrán diaszpórát hozott létre több közép- és nyugat-európai országban. Az 1991-ben függetlenné vált Ukrajna permanens gazdasági válsága (2015-ben még az utolsó teljes szovjet év, azaz 1990 GDP-jét sem érte el az ukrainai gazdaság<sup>11</sup>) újabb tömegeket kényszerített külföldi munkavállalásra, elsősorban a dél-európai országokba, de Kárpátaljáról elsősorban Magyarországra és Szlovákiába, ma pedig Csehországba és Németországba.

Az ukrán külügyi tárca 86 ezer spanyolországi, 42 ezer portugáliai, 32 ezer görögországi ukrán munkavállalóról tud,<sup>12</sup> azonban kutatók az utóbbi évtizedben a külföldön tartósan munkát vállaló ukrán állampolgárok számát 1,5 és 7 millió közé teszik.<sup>13</sup> Azoknak az ukránoknak a száma sem kicsi, akik az Ukrajnában megszerzett vagyonukat kimenekítve telepedtek le az ország határain túl, (Ukrajnából tekintve) Nyugat-Európában. Például Németországban 123,3 ezer, Nagy-Britanniában 30 ezer, Franciaországban 30 ezer, Csehországban 22 ezer, Ausztriában 12 ezer ott élő ukránról tud a kijevi külügyminisztérium.<sup>14</sup> Az ukrainai oligarchák

<sup>8</sup> Bochkovs'ka, Alla – Kocsis, Károly – Rudenko, Leonid: Ethnicity, Language and Religion. In: *Ukraine in Maps*, i. m., 58–59.

<sup>9</sup> <http://mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/otr> (2015-11-17)

<sup>10</sup> <http://mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/otr> (2015-11-17)

<sup>11</sup> IMF: World Economic Outlook Database, GDP, Ukraine, April 2014. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/01/weodata/download.aspx> (2016-01-16)

<sup>12</sup> <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/ukrainians-abroad> (2015-11-17)

<sup>13</sup> <http://www.lp.edu.ua/node/2014> (2015-11-17)

<sup>14</sup> <http://mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/otr> (2015-11-17)



Nyugat-Európa és Észak-Amerika vezető egyetemein tanuló gyermekeinek száma is több ezer főre tehető.

5. 2014 óta a kelet-ukrajnai háború elől elmenekült ukrán állampolgárok. Ma még nem tudjuk pontosan, milyen hatással lesz majd a Krím Oroszország általi annexiója és a 2014 tavasza óta tartó, hivatalosan antiterrorista hadműveletnek nevezett kelet-ukrajnai (hibrid) háború az ország lakosságának etnikai és nyelvi összetételére. Az azonban bizonyos, hogy sok százezren kényszerültek elmenekülni a frontvonalból (részben külföldre, sokan például Oroszországba), illetve több ezer katonaköteles férfi hagyta el Ukrajnát a mozgósítástól tartva, és nem lehet tudni, közülük hányan térnek vissza az országba. Lengyelország, Görögország és Csehország a háborús veszélyre való tekintettel kimenekíti, illetve segíti az áttelepülésben az Ukrajnában élő kisebbségeit. A külföldön élő ukrán állampolgárok száma mindenképpen jelentősen megnőtt a fegyveres konfliktus következményeként.

## 2. Ukrajna akadémiai struktúrája

Ukrajna Nemzeti Tudományos Akadémiája<sup>15</sup> alapításának hivatalos dátuma 1918. november 27. A tudós testület még a polgárháborús időszakban függetlenségre törekvő Ukrán Népköztársaságban alakult. A mai Ukrajna területének nagyobb része – az akadémiával együtt – hamarosan a Szovjetunió részévé vált. A szovjet tudományos struktúrába történő betagozódottság Ukrajna 1991-es függetlenné válásáig meghatározta az akadémia működését. A megújulást nehezítették a szuverén Ukrajna folyamatos gazdasági nehézségei és az átörökített szovjet beidegződések. Az akadémia elnöke 1962 óta Borisz Paton, akit legutóbb 2015 áprilisában választottak meg egy újabb ciklusra.

Az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémiának három szekción belül 14 tudományos osztálya van: 1) fizikai-technikai és matematikai (matematikai; informatikai; mechanikai; fizikai és csillagászati; földtudományi; anyagtudományi; energetikai; atomfizikai); 2) kémiai-biológiai (kémiai; biokémiai, fizikai és molekuláris biológiai; általános biológiai); 3) társadalom- és bölcsészettudományi (közgazdasági; történelem, filozófia és jog; irodalom-, nyelvtudomány és művészettörténet). Igen kiterjedt az intézményi hálózat. Területi tudományos központok (területi bizottságok): 1) a nyugati (Lembergben), 2) a déli (Odesszában), 3) az északkeleti (Harkivban), 4) a Dnyeper-melléki (Dnyipropetrovszkban) és az 5) innovációs központ (Kijevben). A korábban a Krímen volt egy hatodik területi tudományos központ, azonban tevékenységének finanszírozását (a félsziget Oroszország általi annexiója következtében) 2014-től felfüggesztették. Az akadémia struktúrájához

<sup>15</sup> Національна академія наук України / National Academy of Sciences of Ukraine. <http://www.nas.gov.ua/EN/Pages/default.aspx> (2015-10-22)

tartozik továbbá a Volodimir Vernadszkij nevét viselő nemzeti tudományos könyvtár,<sup>16</sup> valamint 168 kutatóintézet és 46 kutatói-termelői egység.

Az ukrán akadémia keretei között működő intézetek közül a kisebbségi témakört néhány érinti valamilyen szinten (Szociológiai Intézet,<sup>17</sup> Ivan Kurasz Politikai és Etnikai-Nemzeti Kutatóintézet,<sup>18</sup> Volodimir Koreckij Állam- és Jogtudományi Intézet,<sup>19</sup> Makszim Rilszkij Művészettörténeti, Néprajzi és Etnológiai Intézet,<sup>20</sup> Mihajlo Ptuha Demográfiai és Társadalomtudományi Kutatóintézet,<sup>21</sup> Ukrán Nyelv Intézete,<sup>22</sup> Ivan Kripjakevics Ukrainisztikai Intézet<sup>23</sup> stb.). A társadalom- és bölcsészettudományi területeken központi helyet foglalnak el a regionális kutatók, a régiókutatás, amelyben az országon belül élő nyelvi-kulturális kisebbségek kérdése elsősorban etnopolitikai vonatkozásokban jelenik meg. A (nemzeti és etnikai) kisebbség – történelmi adottságokkal keretezett politikai kérdésként tételeződik elsősorban. Politikai tényezőként mindenekelőtt a magyarok, a románok és a krími tatárok jelennek meg – ugyanazok az etnikumok, amelyek az oroszokkal együtt a legerősebb nyelvmegtartással jellemezhetőek, s megyei szinten a látható nemzetiségek sorába tartoznak, azaz számarányuk bizonyos régiókban eléri a 10%-ot. Egész a legutóbbi időkig az ukrainai oroszok kisebbségi kérdésként, illetve az ukrainai oroszok mint etnikai kisebbség nem jelentek meg a tudományos kutatásokban. Társadalmi szervezeteik nem az etnikai oroszokat, hanem az orosz nyelvűeket, az orosz kultúra fogyasztóit képviselik – függetlenül etnikai hovatartozásuktól. Ukrajna lakosságának 95%-át az ukránok és az oroszok képezik, s legalább negyed részük az orosz etnikum tagja.

Az ukrainai kisebbségekre ugyanakkor kiemelten figyelnek az egyes érintett anyaországok. Lengyelország, Szlovákia, Magyarország, Románia nemzetiséget elismerő, s az adott országban különböző jogosítványokat nyújtó igazolvánnyal, illetve Magyarország és Románia – szemben az ukrainai szabályozással – kettős állampolgárság intézményének bőkezű kiterjesztésével is igyekszik szorosra fűzni

<sup>16</sup> Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського / Vernadsky National Library of Ukraine. <http://www.nbuv.gov.ua/> (2015-11-17)

<sup>17</sup> Інститут соціології / Institute of Sociology. <http://i-soc.com.ua/ukr/index.php> (2015-11-17)

<sup>18</sup> Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса / Kuras Institute of Political and Ethnic Studies. <http://www.ipiend.gov.ua/> (2015-11-17)

<sup>19</sup> Інститут держави і права ім. В. М. Корецького / Koretsky Institute of State and Law. <http://idpnan.org.ua/> (2015-11-17)

<sup>20</sup> Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського / Rylsky Institute for Art Studies, Folklore and Ethnology. <http://www.etnolog.org.ua/> (2015-11-17)

<sup>21</sup> Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи / Ptoukha Institute for Demography and Social Studies. <http://www.idss.org.ua/> (2015-11-17)

<sup>22</sup> Інститут української мови НАН України / Institute of Ukrainian Language. <http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/Pages/default.aspx> (2016-01-16)

<sup>23</sup> Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича / Kryp'jakevych Institute of Ukrainian Studies. <http://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/> (2016-01-16)

kapcsolatait nemzettársaival. A román diplomácia folyamatosan komoly erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy Ukrajnában ne válasszák külön a moldovánokat és a románokat. A lengyel közösség körülbelül ugyanakkora, mint a magyar, 150 ezer fő körüli, azonban szemben a magyarokkal akiket az erős nyelvmegtartás, és az államnyelv csekély ismerete, a társadalomba való szerényebb integráltság jellemez, gyakorlatilag majdnem teljesen asszimilálódtak, nagyobb részben ukrán nyelvűekké váltak. Ugyanakkor jellemző sajátossága az ukrainai lengyeleknek a nagyfokú szervezethez, a szoros kapcsolattartás az anyaországgal: többek között lengyel orvosok, pedagógusok Lengyelországba mennek szakmai gyakorlatra, a gyerekek és a fiatalok lengyelországi ifjúsági táborokban üdülnek, lengyelországi egyetemeken tanulnak. A lengyel állam által kiemelten támogatott társadalmi egyesületekben való tagságot szigorúan kötik a lengyel etnikumhoz való tartozáshoz. Kutatási téren Magyarország jár elől azzal, hogy az akadémia több területen is felvállalja az ország határain kívül, így az Ukrajna területén élő magyar közösségek tudományos életének menedzselését, illetve az adott kisebbségi közösség intézményes multidiszciplináris kutatását.

Oroszország is támogatja „a külföldön élő honfitársakat” [соотечественники за рубежом] – értve alatta a határain kívül élő oroszokat, illetve a határain belül élő őslakos nemzetiségek határain kívül élő képviselőit. Az előbbi kategória az orosz politika értelmezésében – demográfiai tartalék, illetve az orosz külpolitika fontos tényezője. A 1999-es orosz státusztörvény értelmében „a külföldön élő orosz honfitársak” – az Orosz Föderáció állampolgárai, akiknek külföldön van az állandó lakhelye; azok a volt szovjet állampolgárok, akik a Szovjetunió egykori területén élnek és megkapták az utódállamok állampolgárságát vagy hontalanokká lettek; a mindenkor Oroszország területéről elszármazott emigránsok; a fent felsorolt kategóriákba tartozó személyek leszármazottai.<sup>24</sup> 2006 óta állami program keretében szervezeten igyekeznek ösztönözni és segíteni a Szovjetunió felbomlása következtében külföldön rekedtek hazatelepését.<sup>25</sup> A hazatelepelési kedv évről évre növekszik, az állami migrációs hivatal adatai szerint 2015-ben meghaladta a 160 ezer főt.<sup>26</sup> Az orosz Külügyminisztérium 2015-ös becslése szerint 17 millió orosz állampolgár és „honfitárs” él Oroszország határain kívül, közülük a legtöbben, mintegy 7 millióyan Ukrajnában (a második helyen Kazahsztán áll 5 millió fővel).<sup>27</sup> Fontos fogalom még az oroszországi politikai kommunikációban

<sup>24</sup> Федеральный закон от 24.05.1999 № 99-ФЗ (ред. от 23.07.2013) О государственной политике Российской Федерации в отношении соотечественников за рубежом. <http://base.garant.ru/12115694/> (2016-01-15)

<sup>25</sup> Указ Президента Российской Федерации от 22 июня 2006 года, Москва № 637 О мерах по оказанию содействия добровольному переселению в Российскую Федерацию соотечественников, проживающих за рубежом. *Российская газета*, 28 июня 2006 г.

<sup>26</sup> [http://www.fms.gov.ru/fms/activity/stats/Statistics/Statisticheskie\\_svedenija\\_po\\_migracionno/item/50443/](http://www.fms.gov.ru/fms/activity/stats/Statistics/Statisticheskie_svedenija_po_migracionno/item/50443/) (2016-01-15)

<sup>27</sup> <http://kremlin.ru/acts/news/50643> (2016-01-15)

az „orosz világ” [Русский мир] – globálisan széttelepült emberek közösségei, akik az orosz nyelv és az orosz kultúra hordozói, vagy olyan külföldi személyeké, akik Oroszországban tanultak, családi, kulturális, intellektuális kötelékek fűzik őket Oroszországhoz és barátain tekintenek rá.<sup>28</sup> E programok végrehajtásában több az állam által (is) finanszírozott alapítvány (Orosz Világ Alapítvány, Gorcsakov Nyilvános Diplomácia Alapítvány, Külföldön élő honfitársakat támogató Alapítvány) is részt vesz, melyek pályázatattal tudományos projektekben is részt vesznek.

### 3. A határon túli ukránokra vonatkozó programok és kutatások

Ukrajna Alkotmányának 12. cikkelye szerint „Ukrajna gondoskodik az állam határain kívül élő ukránok nemzetiségi-kulturális és nyelvi igényeinek kielégítéséről”.<sup>29</sup> Erről a határon túli ukránokról szóló, 2004-ben elfogadott törvény<sup>30</sup> is rendelkezik. A jogszabály bevezetője szerint „Az ukrán állam szorgalmazza a határain kívül élő ukránok nemzeti öntudatának fejlődését, az anyaországgal történő kapcsolattartásuk erősítését, illetve hazatérésüket Ukrajnába.”

A törvény 1. cikkelye értelmében határon túli ukrán az a személy, aki más állam polgára vagy hontalan, ugyanakkor ukrán etnikai származású vagy Ukrajnából származik. Ukrán etnikai származásúnak pedig azokat a személyeket tekinti jogszabály, akik (vagy ősei) az ukrán nemzethez tartoznak, és elismerik Ukrajnát etnikai származásuk országának. A törvény 3. cikkelye meghatározza a „határon túli ukrán” státuszának kritériumait. Ezek a következők: a személy magát ukrán identitásúnak tekinti; ukrán etnikai vagy ukrainai származás; az ukrán állampolgárság hiánya; a 16. életév betöltése; valamint a határon túli ukrán státusz megszerzésére irányuló írásbeli kérelem benyújtása. A törvény 10. cikkelye szerint a határokon kívül élő ukránok nemzetiségi-kulturális és nyelvi igényeinek kielégítése és nemzeti kisebbségi jogaik védelme elidegeníthetetlen része Ukrajna külpolitikai tevékenységének. A határon túli ukrán státusz elnyerése egy „határon túli ukrán” igazolvány kiállításával jár.

A határon túli ukránokról szóló törvény alapján hozta létre Ukrajna kormánya 2004. augusztus 8-án az 1024. számú kormányrendelettel a határon túli ukránok kérdéseivel foglalkozó nemzeti tanácsot.<sup>31</sup> A tanács negyedévente ülésezik, és egyik fő feladata a határon túli ukrán státusz elnyerésére irányuló kérelmek

<sup>28</sup> <http://council.gov.ru/activity/documents/54355> (2016-01-15)

<sup>29</sup> Constitution of Ukraine. <http://www.legislationline.org/documents/section/constitutions/country/52> (2015-11-17)

<sup>30</sup> Law of Ukraine About foreign Ukrainians. <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1582-15> (2015-11-17); Orosz Sándor: Törvény és érdekvédelmi program a határon túli ukránok szülőföldi/anyaországi státuszáról. *Pro Minoritate*, 2011 Tavasz. 82–97.

<sup>31</sup> Національна комісія з питань закордонних українців при Кабінеті Міністрів України / National Commission for Matters Concerning Ukrainians Worldwide at the Cabinet of Ministers of Ukraine. <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/ukrainians-abroad> (2015-11-17)

elbírálása. A 2014. július 11-i adatok szerint összesen 8 448 személy kapta meg ezt a státuszt. Ukrajna külügyminisztériumának hivatalos honlapján külön részben közlik a határon túli ukrán státusz igényléséhez szükséges információkat.<sup>32</sup>

A kormány 2012. július 18-án 682. számmal kiadott rendeletében hagyta jóvá a határon túli ukránokkal való kapcsolattartás állami programját a 2012 és 2015 közötti időszakra.<sup>33</sup> Az állami program céljai között szerepel például az asszimilációs folyamatok lassítása a határon túli ukránok fiatal nemzedékei körében, az ukrán nyelv oktatásának megszervezése a külföldön élő ukrán származásúak számára, valamint a külföldön élő ukránok szellemi, kulturális és tudományos vívmányainak felhasználása Ukrajna nemzetközi presztízsének, imidzsének erősítésére. A dokumentum mellékletei részletesen felsorolják az ukrán állam által a határon túli ukránok számára nyújtott támogatásokat, azok keretösszegét és költségvetési forrását. A 20 oldalas felsorolásban csak mutatóban szerepel egy-egy tudományhoz kapcsolódó pont, például egy-egy konferencia szervezéséhez biztosított anyagi támogatás.

Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma külön programot működtet a külföldi ukránok számára. A minisztérium hivatalos honlapján közzétett információs anyag<sup>34</sup> szerint az ukrán származású külföldi állampolgárok számára a kormány évente ezer ösztöndíjas helyet biztosít, melyeket összesen kétszáz (erre vonatkozó engedélyekkel rendelkező) felsőoktatási intézményben vehetnek igénybe, az alábbi szakirányok közül választva: pedagógusképzés, bölcsészettudományok, művészeti képzés, újságírás, szociológiai és politológiai szakirány. Az orvosi, egészségügyi képzésben a kormány nem biztosít ösztöndíjas helyeket a külföldi ukrán származásúaknak.

A tárca által közölt információk szerint államközi egyezmény alapján Bulgária, Litvánia, Moldova, Lengyelország, Románia, Szlovákia és Magyarország kormánya is ösztöndíjjal támogatja a határon túli ukránok ukrainai egyetemi, főiskolai képzését. Az ösztöndíjra csak azok a nem ukrán állampolgárságú, ám ukrán származású fiatalok pályázhatnak, akik rendelkeznek határon túli ukrán igazolvánnyal.<sup>35</sup>

Az ukrán nyelv ismerete sem a határon túli ukránokról szóló törvény, sem pedig Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériumának az *anyanyelv* fogalmát értelmező definíciója szerint nem feltétele annak, hogy valaki rendelkezzen a határon túli ukrán státuszával. A tárca honlapján található értelmezés szerint az *anyanyelv* [рідна мова] „a szülők (vagy az egyik szülő), nagyszülők, dédszülők nyelve, mellyel az adott személy mint egyéniség azonosul, és amely révén egy

<sup>32</sup> <http://mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/otr> (2015-11-17)

<sup>33</sup> <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/682-2012-%D0%BF> (2015-11-17)

<sup>34</sup> <http://mon.gov.ua/activity/education/zakordonnim-ukrayinczyam/> (2015-11-17)

<sup>35</sup> <http://mon.gov.ua/activity/education/zakordonnim-ukrayinczyam/ymovi.html> (2015-12-30)

meghatározott nemzeti és/vagy etnikai csoporttal kötődik”.<sup>36</sup> Az anyanyelv tehát ebben az értelmezésben nem az elsőként megtanult nyelv, nem is a leggyakrabban használt vagy leginkább ismert nyelv, hanem egyfajta származási nyelvként jelenik meg. Éppen ezért azok a külföldi ukránok, akik nem ismerik a tanulmányaik folytatásához szükséges szinten az ukrán nyelvet, évi 1500 USA dollár költségtérítés fejében előkészítő kurzusra iratkozhatnak be.<sup>37</sup>

Ukrajnában az ország határain kívül élő, egymástól jelentősen eltérő helyzetben lévő ukrán (származású) közösségek kutatásának nincs központilag szervezett, az akadémiai intézményi struktúrába szervesen illeszkedő szellemi és tudományos központja. Viszont az állami levéltári struktúrában saját levéltára van a határon kívüli ukrainisztikának.<sup>38</sup>

A külhoni ukránság talán legjelentősebb ukrainai kutatóhelye a Lembergi Politechnikai Nemzeti Egyetem Oktatási, Kulturális és a Diaszpóra-kapcsolatok Nemzetközi Intézete.<sup>39</sup> Munkájuk fő szponzorai a Norvég Alap és az Open Ukraine Alapítvány.

A kutatóintézet honlapja szerint a műhely életre hívását az indokolta, hogy Ukrajna függetlenné válásával alapvetően megváltozott a hivatalos szervek viszonya a jól szervezett, jelentősen kedvezőbb anyagi lehetőségekkel rendelkező nyugati ukrán diaszpórához, illetve a magát a szovjet rendszer ellenzékeként definiáló diaszpóra hozzáállása is módosult a politikai szempontból önállóvá vált szuverén Ukrajnához. Az 1990-es évek első felében az ukrán állam legitimitásának megteremtéséhez, nemzetközi pozíciói megszilárdításához szüksége volt a befogadó államokban integrálódott nyugati ukrán emigráció támogatására. A kommunista ideológiától mentesen fejlődő nyugati tudományosság szemlélete, a hirtelen hozzáférhetővé vált szakirodalom ugyanakkor termékenyítőleg hatott a hazai társadalomkutatókra.

Az intézet kutatási problémái között előkelő helyen szerepelnek a külföldön élő ukránok nyelvésztésével, az ukrán nyelv oktatásának megszervezésével kapcsolatos vizsgálatok. A jelen kiemelt projektje az Ukrajnából kirajzó újabb emigrációs hullámok vizsgálata, a hosszabb-rövidebb időre külföldön munkát vállaló ukrán állampolgárok hazatérésének elősegítése, az ukrán társadalomba történő reintegrációjuk kutatása és támogatása. A kutatási program feladatai közé tarto-

<sup>36</sup> <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/bagatomovna-osvita/slovnichok.html> (2015-12-30)

<sup>37</sup> <http://mon.gov.ua/activity/education/zakordonnim-ukrayinczyam/ymovi.html> (2015-12-30)

<sup>38</sup> Центральний державний архів зарубіжної україніки / Central State Archives of Foreign Archival Ucrainica. <http://tsdazu.gov.ua/index.php/en.html> (2015-12-30)

<sup>39</sup> Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету Львівська політехніка / International Institute of Education, Culture and Diaspora Relations of Lviv Polytechnic National University. <http://www.lp.edu.ua/miok> (2015-11-18)

zik a tömeges kivándorlás okainak és (demográfiai, szociális, gazdasági, politikai, jogi stb.) következményeinek és kihívásainak a feltárása is.

A külföldön dolgozó ukránok jelentős része családja nélkül vállal munkát külföldön. A tartósan az egyik (vagy nem ritkán mindkét) szülő nélkül Ukrajnában szocializálódó gyerekek problémáinak kutatása éppúgy részét képezi az intézet programjának, mint azon gyerekek ukránnyelv-oktatásának megszervezése, identitástudata alakulásának kutatása, akik szüleikkel együtt külföldre kerültek, és ott, a szülőföldtől távol szocializálódnak. A kutatási program során vált az ukrán társadalomtudományi kutatásokban témává az úgynevezett „szociális árvák” és „nemzeti árvák” fogalma. Előbbiek azok a gyermekek, akik a tőlük távol, más országban dolgozó szüleik nélkül nőnek fel; utóbbiak pedig azok, akik a társadalmi szocializáció és a nemzeti identitás kialakulása szempontjából fontos gyermek- és ifjúkorban a külföldön munkát vállaló szüleikkel Ukrajnán kívül élnek. Az első csoportba tartozó gyermekeknél a pszichológiai fejlődésük, a másodikba soroltaknál pedig az ukrán nemzeti identitás kialakulása és az ukrán nyelv elsajátítása terén vet fel kutatásra érdemes problémákat a kutatóműhely.

Az Ukrajna határain túl élő ukránokkal foglalkozó kutatóműhelyek sorában kell megemlíteni a kijevi Diaszpórakutató Intézetet. Az 1994-ben civil kezdeménnyel alakult nonprofit intézmény főleg történeti kutatásokat végez. Bár számos saját tudományos kiadványa és projektje van, nincs saját honlapja, vendég honlapon szerepel, illetve jelen van a Facebook-on, ahol a névjegyében egy Wikipedia szócikket oszt meg magáról.<sup>40</sup>

A nemzeti akadémián, illetve az állami felsőoktatáson kívüli intézmények piaci megrendelésre dolgoznak, és/vagy élénk vitát folytatnak például az akadémikus történetírással.<sup>41</sup>

A jelenlegi bonyolult ukrajnai helyzetnek is kulcskérdése az ukrán nemzet-tudat alapvető eleme – a nyelvkérdés. A diaszpórában élők nyelve, az ukrán emigrációban a nyelvi sztenderdizáció és kodifikáció terén elért eredményei szerves részét képezik az ukrán nyelv történetének; ebből fakadóan a modern és egységes ukrán sztenderd változat kodifikálásának folyamatában nem hagyhatók figyelmen kívül az Ukrajnán kívül élő milliók hagyományai és szempontjai sem.

Szovjet-Ukrajna létrejöttéig, illetve az annak területét 1991-ben megörök-lő Ukrajna függetlenné válásáig az ukrán etnikai területek több különböző ál-lam fennhatósága alá tartoztak. Ennek következtében az ukrán sztenderd nyelv-változat sztenderdizálása és kodifikálása<sup>42</sup> sem egyetlen centrumban, hanem

<sup>40</sup> Інститут досліджень діаспори. [https://www.facebook.com/Інститут-досліджень-діаспори-410455139079730/info/?tab=page\\_info](https://www.facebook.com/Інститут-досліджень-діаспори-410455139079730/info/?tab=page_info) (2015-11-18).

<sup>41</sup> A kritikus reflexiók tekintetében a legkorszerűbb fórum: <http://historians.in.ua/index.php/en/> (2016-01-16)

<sup>42</sup> Sztenderdizáció: az a folyamat, melynek során egy nyelvet valamilyen módon kodifikálnak, azaz ki-alakítják (kialakul) annak sztenderd (irodalmi) nyelvváltozata. Kodifikáció: az a folyamat, melynek

párhuzamosan, egyidejűleg több helyen folyt. A 19–20. század fordulóján a mai Ukrajna nyugati részéről kivándoroltak körében csak kevesek rendelkeztek ukrán identitással: többségük ruszin, kárpát-ruszin stb. azonosságtudattal bírt, hiszen ekkoriban még a nem emigráns ukránok körében sem lehet megszilárdult ukrán nemzettudatról beszélni. A saját nyelv megtartásáért folytatott küzdelem elsősorban nem az ukrán sztenderd változat fenntartására irányul, hanem az otthonról hozott regionális nyelvváltozat használatának megtartására.

Az 1930-as évek első felében például némiképp más-más helyesírási normák szerint írtak ukránul a szovjet birodalmon belüli Szovjet-Ukrajnában, a Csehszlovák Köztársasághoz tartozó Podkarpatszka Ruszban (a mai Kárpátalja területén) és a mai Nyugat-Ukrajna akkor Lengyelország fennhatósága alatt álló területein. Amikor a második világháború utáni szovjet területfoglalás nyomán az ukrán etnikai területek nagy része a Szovjetunióhoz tartozó Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaságon belül egyesült, elkezdődött az ukrán helyesírásnak és az ukrán sztenderdnek a szovjet nyelvpolitikai és nyelvtervezési céloknak alárendelt egységesítése. A kommunizmus és a szovjet rendszer elől menekülő ukrán emigráció jelentős része azonban nem ismerte el a szovjet-ukrán helyesírási normákat, és hiába jelentek meg sorra Szovjet-Ukrajnában az ukrán helyesírási szabályzatok és szótárak újabb és újabb kiadásai, az emigrációban élők továbbra is a kivándorlásuk előtt érvényes normákhoz tartották magukat. Ennek egyik leglátványosabb példája a szovjet-ukrán helyesírásból száműzött *rʹ* [gG] betű következetes használata volt a nyugaton élő ukránok körében, az emigráció tagjai által kiadott lapokban, folyóiratokban, könyvekben. S bár az 1990 óta megjelenő ukrán ortográfiai szabályzatok már visszaállították a *rʹ* betűt az ukrán ábécébe, az új, konszenzusos ukrán helyesírás kodifikálása máig várat magára.<sup>43</sup>

Az ukrán emigrációra vonatkozó kutatások mellett sajátos vonulatot képeznek az Ukrajnán kívül élő tradicionális ukrán kisebbségekre vonatkozó vizsgálatok. Ezek sorában figyelemre méltó a határon túli ukránok identitásáról, etnikai önazonosságáról szóló polémiák.

A hivatalos ukrán akadémiai álláspont szerint – az egykori Szovjetunió szemléletével egyező módon – a ruszinok nem külön etnikum, hanem az ukrán nemzet egyik néprajzi csoportja, az általuk beszélt nyelv pedig az ukrán egyik nyelvjárása.<sup>44</sup> Az Ukrajnával szomszédos államok egy része azonban külön nem-

---

során a nyelv elemei közül kiválasztásra kerülnek a nyelvtanból, a szókészletből azok a változatok, amelyek ezt a nyelvváltozatot együttesen jellemzik. A kodifikáció eredményeit rendszerint nyelvtanok (grammatikák) és szótárak, helyesírási szabályzatok foglalják össze. Lásd például: Trudgill, Peter: *A Glossary of Sociolinguistics*. Edinburgh, 2003, 23–24, 128.

<sup>43</sup> Vö.: Ажнюк, Богдан: *Мовна єдність: діаспора й Україна*. Київ, 1999; Уб: *Еволюція української мови в діаспорі (етно- і соціолінгвістичні аспекти)*. Київ, 1999.

<sup>44</sup> Ugyanerre a következtetésre jut Ukrajnának a ruszinokkal kapcsolatos álláspontjával összefüggésben az Európa Tanács a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény ukrainai alkalmazásáról szóló elemzésében. Lásd: Advisory Committee on the Framework Convention for



zetiségként, nemzeti kisebbségként tartja számon mind az ukránokat, mind pedig a ruszinokat.

Az ukrán tudományosságban vannak olyan kutatók, akik mind az Ukrajnán belüli (kárpátaljai), mind a határain kívüli ruszin mozgalmat egyértelműen politikai indíttatásúnak, törekvéseiket Ukrajna integritását fenyegető szeparatizmusnak, a ruszinokat pedig pszeudokisebbségnek tekintik. Mások úgy vélik, a ruszin identitásnak sem etnikai, sem néprajzi, sem nyelvi alapja nincs. Akadnak olyan elemzők is, akik „a ruszin nacionalizmus visszatéréseként” mutatják be az 1980-as évek végének, 1990-es évek elejének időszakát, továbbá a perifériális, provinciális nacionalizmus megnyilvánulásaként, illetve potenciális konfliktusforrásként értékelik a feleledő ruszin identitást. Olyan állásponttal is találkozhatunk, mely az Ukrajna függetlenné válásának időszakában felerősödő ruszin mozgalom mögött az egykori szovjet KGB-t látja, illetve az Egyesült Államok, Oroszország, Magyarország és Szlovákia összeesküvő politikáját, a szomszédos államok titkosszolgálatainak munkáját fedezi fel.<sup>45</sup> Azaz: Ukrajna és az ukrán akadémiai tudományosság álláspontja szerint a Lengyelországban, Szlovákiában, Magyarországon, Romániában, Szerbiában, Horvátországban élő és magukat ruszinként identifikáló közösségek tulajdonképpen ukránok, nyelvük pedig az ukrán egyik változata.<sup>46</sup> Az ukrán állam és az akadémiai tudományos szféra rosszállóan tekint arra, ha egy-egy állam az ukránoktól különálló nemzetiségként ismeri el a ruszinokat. Az így eljáró államokra rendszerint úgy tekintenek, mint amelyek Oroszország befolyása miatt gyengítenék az ukrán közösséget az adott országban, és ezzel közvetve Ukrajnát, az ukrán nemzetet.<sup>47</sup> Ugyanis „a hivatalos ukrán állami politika a külhoni ukrán-ságot a lehető legszélesebb (földrajzi) értelemben is meghatározott ukrán társadalom alkotóelemének tekinti, amely nélkül az ukránok világméretű közössége nem lehetne teljes”.<sup>48</sup>

---

the Protection of National Minorities. Opinion on Ukraine. 1 March 2002. <http://www.refworld.org/country,,COESFCPNM,,UKR,,447eef6f4,0.html> (2015-12-30)

<sup>45</sup> Vö. többek között: Smith, Raymond A.: Indigenous and Diaspora Elites and the Return of Carpatho-Ruthenian Nationalism, 1989–1992. *Harvard Ukrainian Studies*. Vol. XXI (Number 1–2, 1997). 141–160; *Нагорна, Лариса: Регіональна ідентичність: український контекст*. Київ, 2008; Савойська, Світлана: Мовно-політичний сепаратизм як фактор дестабілізації єдності українського суспільства в умовах пострадянської трансформації. Київ, 2011; Балєга, Юрій: Політичне русинство, або Фенцико-Бродіївські приви́ди на Закарпатті. Ужгород, 2010; Кривицька, Олена: Демаркаційні лінії в етнополітичному просторі України. Київ, 2015.

<sup>46</sup> Бєлей, Любомир: Русинська мова в Югославії та Хорватії. In: *Українська мова. Енциклопедія*. Київ, 2000, 527.

<sup>47</sup> Orosz Sándor: Törvény és érdekvédelmi program..., i. m., 88–89.

<sup>48</sup> Уо. 94.

#### 4. A határon túli ukránok intézményei, szervezetei

Az Ukrajnán kívül élő sok millió ukránra vonatkozó kutatásoknak Ukrajnában nincs központi kutatóműhelye, az ukrán akadémiai struktúrában nincs olyan intézet, amelynek (egyik) központi feladata volna a külföldön élő ukránokra vonatkozó tudományos kutatások szervezése, koordinálása. A külhoni ukránok társadalomtudományi szempontú kutatása elsősorban néhány egyetemi intézethez, tanszékhez, egyéni kutatóhoz köthető. Az ilyen jellegű kutatási programoknak nincs kiszámítható állami támogatása, a kutatások finanszírozása (külföldi) pályázatok és – leggyakrabban – a határon túli ukrán szervezetek, intézmények támogatásával történik. A határon túli ukránokra vonatkozó kutatások súlypontja nem Ukrajnában, hanem az ország határain túl működő szlavisztikai, ukrainisztikai kutatóintézetekben, egyetemi tanszékeken, intézetekben van.

Az ukrán diaszpóra meglehetősen szervezett. Számos olyan egyesület, klub létezik, amely szervezi, összefogja az Ukrajnán kívül élő ukrán (származású) emberek csoportjait. Ilyen például az Ukrán Koordinációs Világtanács,<sup>49</sup> az Ukránok Világkongresszusa,<sup>50</sup> vagy az Ukránok Európai Kongresszusa.<sup>51</sup> Ezek azonban csak elvétve, egy-egy rendezvény, kiadvány kapcsán részesülnek ukrán állami, költségvetési támogatásban. Inkább az jellemző, hogy a külföldön működő ukrán szervezetek, intézmények támogatják egy-egy ukrainai konferencia, kulturális rendezvény megszervezését, kiadványok megjelentetését, képzések szervezését. A tudományos kutatómunka végzése és támogatása azonban nem tartozik az említett szervezetek fő profiljához.

Az ukrán nyelvhez, irodalomhoz, kultúrához kapcsolódó kutatókat, kutatókat fogja össze az Ukrainisták Nemzetközi Társasága.<sup>52</sup> Az 1989-ben alakult társaságnak közel húsz országban működik helyi szervezete. A társaság szervezi az ukrainisták nemzetközi kongresszusait, 2012 óta rendszeresen megjelenteti a *Наукові записки Міжнародної асоціації українців* [Az Ukrainisták Nemzetközi Társaságának Tudományos Közleményei] című tudományos gyűjteményt.<sup>53</sup>

Számos Ukrajnán kívüli kutatóintézet, egyetem foglalkozik az ukrán nyelv és kultúra kutatásával. Közülük a legjelentősebbek között tartják számon az alábbiak-

<sup>49</sup> Українська Всесвітня Координаційна Рада / Ukrainian World Coordinating Council. [www.uvkr.com.ua](http://www.uvkr.com.ua) (2015-11-17)

<sup>50</sup> Світовий Конгрес Українців / Ukrainian World Congress. [www.ukrainianworldcongress.org](http://www.ukrainianworldcongress.org) (2015-11-17)

<sup>51</sup> Європейський Конгрес Українців / European Congress of Ukrainians. [www.eukrainians.net](http://www.eukrainians.net) (2015-11-17)

<sup>52</sup> Міжнародна Асоціація Україністів / International Association of Ukrainian Studies. <http://www.mau-nau.org.ua/index.htm> (2015-11-17)

<sup>53</sup> [http://www.mau-nau.org.ua/\\_private/pro\\_mau/pro\\_mau6.htm](http://www.mau-nau.org.ua/_private/pro_mau/pro_mau6.htm) (2015-11-17)

kat: Canadian Institute of Ukrainian Studies,<sup>54</sup> Ukrainian Studies at the University of Toronto,<sup>55</sup> Ukrainian Free University in Munich,<sup>56</sup> Associazione Italiana di Studi Ucraini (Italian Association of Ukrainian Studies),<sup>57</sup> Department of Ukrainian Philology at University of Warsaw,<sup>58</sup> Department of Ukrainian Language and Literature at University of Presov,<sup>59</sup> Slovak National Museum of Ukrainian-Ruthenian Culture in Svidnik, Ukrainian Studies Program at Columbia University,<sup>60</sup> Ukrainian Research Institute at Harvard University,<sup>61</sup> Ukrainian Studies at Stanford University,<sup>62</sup> The Ukrainian Studies Endowment at the University of Washington,<sup>63</sup> American Association for Ukrainian Studies<sup>64</sup> stb. Az Ukrajnán kívül működő kutatóhelyek többsége kapcsolatban áll az Ukrajnában élő tudósokkal, és számos közös kutatási programot indítottak. Ám ezek finanszírozása, támogatása rendszerint nem ukrán forrásokból történik.

\* \* \*

Ukrajna a GDP 0,2%-át fordítja a tudomány finanszírozására. 2015-ben a központi költségvetésből 5 milliárd hrivnyát költöttek tudományfinanszírozásra, ebből 2,3 milliárdot kapott a nemzeti akadémia. Ez körülbelül 200 millió euró, ami egy jobb nyugati egyetem éves költségvetésének felel meg. Jaroszlav Jackiv akadémikus 2016 januárjában fogalmazta meg,<sup>65</sup> hogy a független Ukrajnában a tudomány támogatását sem az állam, sem az üzleti szféra, sem a társadalom semmikor nem tartotta fontosnak. Az állami vezetők mindig tisztában voltak azzal, hogy a tudomány és a kultúra támogatása a nemzeti érzelmek fokmérője, ezért nem fukarkodtak a pozitív szövegekkel, de ennél sokkal több nem történt. Az üzleti körök fantáziáját nem mozgatják meg például a high tech adta lehetőségek. A társadalom pedig a mindennapi túlélésre rendezkedik be, amiben a tudomány nem szempont.

<sup>54</sup> <http://www.ualberta.ca/~cius/> (2015-11-17)

<sup>55</sup> <http://www.chass.utoronto.ca/%7Eetarn/courses/> (2015-11-17)

<sup>56</sup> <http://www.ukrainische-freie-universitaet.mhn.de/Eng/indexeng.html> (2015-11-17)

<sup>57</sup> <http://www.aisu.it> (2015-11-17)

<sup>58</sup> <http://www.ukraina.uw.edu.pl/gb/about.htm> (2015-11-17)

<sup>59</sup> <http://www.unipo.sk/PU/FF/kujl.htm> (2015-11-17)

<sup>60</sup> <http://www.sipa.columbia.edu/hi/ukr-series.html> (2015-11-17)

<sup>61</sup> <http://www.fas.harvard.edu/~huri/about.mission.html> (2015-11-17)

<sup>62</sup> <http://www.stanford.edu/dept/CREES/UkrainianStudies.html> (2015-11-17)

<sup>63</sup> <http://www.depts.washington.edu/slavweb/ukrainian/> (2015-11-17)

<sup>64</sup> <http://www.ukrainianstudies.org/nataffils.htm> (2015-11-17)

<sup>65</sup> Яцків, Ярослав: Слово про вітху та розпач. *День*, 2016, № 2. <http://www.day.kiev.ua/uk/article/tema-dnya-cuspilstvo/slovo-pro-vtihu-ta-rozpach> (2016-01-15)